СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том III

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ III

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME III

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ III
ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА

THE FRANCHISE BUSINESS MODEL IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL BUSINESS: OPPORTUNITIES AND LEGAL PERSPECTIVES
Prof. Dr. Emilija Gjorgjioska, PhD, Prof. Dr. Tatjana Spaseska, PhD, Prof. Dr. Aneta Risteska-Jankuloska, PhD, Prof. Dr. Dragica Odzaklieska, PhD 9

ЧОВЕШКИЯТ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Любомир Николов..... 19

ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СХЕМИ ЗА КАЧЕСТВО ПРИ СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРОДУКТИ И ХРАНИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 27

ПРИЛАГАНЕ НА КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ ПРИ МОНИТОРИНГ НА ДЕБИТОРСКАТА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ
Проф. д-р Светослав Илийчовски..... 37

ФОЛКЛОРНИЯТ ТУРИЗЪМ КАТО РЕСУРС ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ: СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОД
Проф. д-р Теодора Димитрова, д-р Захарина Томова 47

ОЦЕНКА НА ЧУВСТВИТЕЛНОСТТА НА ВЪТРЕШНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ОСНОВНИ ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ В КОНТЕКСТА НА ХРАНИТЕЛНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Ангел Саров, Гл. ас. д-р Михаела Михайлова, гл. ас. д-р Даниела Цвяткова, гс. д-р Боряна Козарева, ас. Диляна Бояджиева 54

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ НА БАЛКАНИТЕ – ХРОНОЛОГИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Добрин Ганчев, доц. д-р Сергей Найденов 62

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОЦЕС В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков..... 73

ПОДКРЕПА НА ИНИЦИАТИВИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ - ВОДЯТ ЛИ ПОЛОЖИТЕЛНИТЕ НАГЛАСИ ДО ГОТОВНОСТ ЗА ПОЕМАНЕ НА РАЗХОДИ?
Доц. д-р Емил Николов 78

ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА – ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ КОНТЕКСТ
Доц. д-р Искра Пантелеева, проф. д-р Беата Сковрон-Миелник, гл. ас. д-р Себастиан Наройчик..... 88

ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ КАТО ДВИГАТЕЛИ НА НОВИТЕ ТЕНДЕНЦИИ В ТУРИЗМА
Доц. д-р Любка Илиева, проф. д.ик.н. Марина Алексеевна Измайлова 97

ИНОВАЦИОННИ ПОДХОДИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ТУРОПЕРАТОРСКАТА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Любомира Тодорова 105

СЕМЕЙНИЯТ БИЗНЕС В БЪЛГАРИЯ КАТО МОДЕЛ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Петранка Мидова 112

ПРИНОС НА ИКОНОМИКАТА НА СПОДЕЛЯНЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Петя Иванова..... 119

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРИЛОЖЕНИЕТО НА АНАЛИЗА НА ГОЛЕМИ ДАННИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РИТЕЙЛ СЕКТОРА: ПРИМЕРИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИ СТРАНИ
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 127

THE ROLE OF DIGITAL ECOSYSTEMS IN ACCELERATING ENTREPRENEURIAL CAPACITY IN EMERGING ECONOMIES
Assoc. Prof., PhD Tatiana Bucos..... 137

ТУРИЗЪМ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА ИКОНОМИЧЕСКА И ГЕОПОЛИТИЧЕСКА КРИЗА
Доц. д-р Тихомир Личев..... 145

СОЦИАЛНАТА ИКОНОМИКА – ХАРАКТЕРИСТИКИ, ЦЕЛИ, ОБХВАТ
Гл. ас. д-р Ваня Ганева..... 151

ДИСПРОПОРЦИИ В ДИГИТАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова, гл. ас. д-р Иван Маринов..... 158

СЪТРУДНИЧЕСТВОТО И ИНДУСТРИАЛНИТЕ ЕКОСИСТЕМИ КАТО ДВИГАТЕЛИ ЗА ИНОВАЦИИ И РАЗВИТИЕ НА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Гл. ас. д-р Ивайло Костов 166

THE INTRODUCTION OF THE EURO AND THE FUTURE OF RETAIL TRADE IN BULGARIA: ATTITUDES AND PROSPECTS
Head Assist. Prof. PhD, Ivan Marinov 173

СЪВРЕМЕННИ АГРОБИЗНЕС РЕШЕНИЯ В КОНТЕКСТА НА КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева..... 181

ДИГИТАЛНО ПРЕПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ: ИНОВАЦИИ, МАРКЕТИНГ И ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Кристина Шопова, д-р Юлия Проценко 188

СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ГРИФИД ХОТЕЛИ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 196

ТЪРГОВСКИ КОМУНИКАЦИИ И ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ ОТ СЪВРЕМЕННИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ФИРМИ
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 204

ДОВЕРИЕТО В СПОДЕЛЯНЕТО НА ЗНАНИЯ
Гл. ас. д-р Явор Станев 208

ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В КОНТЕКСТА НА НАГЛАСИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО И БИЗНЕС
Ас. д-р Александър Личев 217

ТЕНДЕНЦИИ ПРИ РЕГИСТРАЦИЯТА НА ДРУЖЕСТВА С ПРОМЕНЛИВ КАПИТАЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Елена Вълчева 225

ТЪРГОВСКИТЕ ФИРМИ В СВИЩОВ В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ВОЙНИТЕ (1912-1918 Г.) – ОБЩ ПРЕГЛЕД
Преп. д-р Емилия Вачева 232

СПЕЦИФИКИ ПРИ „МОДУЛИРАНЕ“ НА ПРАВООТНОШЕНИЯТА В АДМИНИСТРАТИВНОНАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ“ /ОБЗОР НА ПОРОЧНАТА САНКЦИОННА ПРАКТИКА
Преп. Игнат Папазов 240

ОБОГАТЯВАНЕТО НА ДЛЪЖНОСТТА – СТРАТЕГИЯ ЗА МОТИВАЦИЯ И ПРЕДПОСТАВКА ЗА ФОРМИРАНЕ НА НЕФОРМАЛНИ ИНОВАЦИОННИ МРЕЖИ
Докторант Анелия Станева 246

РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ В РАЗВИТИЕТО НА ПОДХОДА ЛИДЕР КЪМ ВОМР
Докторант Аделина Ангелова 253

ПОТЕНЦИАЛ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ГОЛФ ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ангел Ангелов 263

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАЕТОСТТА И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В БАЛНЕО, СПА И УЕЛНЕС ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Антоанета Христова, ас. д-р Бартош Марчинковски 270

ДИСБАЛАНСИ И ПАЗАРНИ ДЕФОРМАЦИИ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Атанас Атанасов 278

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
Докторант Боримил Шопов 285

КЛИМАТОЛЕЧЕНИЕТО КАТО СПЕЦИАЛИЗИРАНА ФОРМА НА ЗДРАВНИЯ ТУРИЗЪМ: ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ И КОНЦЕПТУАЛНО ПОЗИЦИОНИРАНЕ
Докторант Ваня Стоева-Андонова..... 290

ОТ ЛИНЕЙНИЯ КЪМ КРЪГОВИЯ МОДЕЛ: КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ И СЕКТОРНИ ПРОЯВЛЕНИЯ В ТУРИЗМА
Докторант Виктория Георгиева Джамбазка..... 297

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ И ЦЕЛЕВИ ОРИЕНТИРИ
Докторант Деница Гъркова 306

ЗАЩО ESG НЕ РАБОТИ (И КАК ДА ГО НАПРАВИМ ДА РАБОТИ): КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА ESG ПРАКТИКИТЕ В МСП
Докторант Десислава Белева-Димитрова 313

МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ
Докторант Ива Пламенова Панайотова..... 324

ТЕХНОЛОГИЧНИТЕ ИНОВАЦИИ КАТО ФАКТОР ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Докторант Калин Борисов..... 332

ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ ЧРЕЗ НПВУ И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФОНДОВЕ
Докторант Мария Иванова Павлова-Кондрова..... 340

ЗАПЛАХИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ ПРЕД ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС
Докторант Ралица Йовчева..... 349

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Теодора Попова 357

РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИЯТА В БЪЛГАРИЯ – РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ
Докторант Тихомир Георгиев..... 367

РОЛЯТА НА КЕТЪРИНГ ОБСЛУЖВАНЕТО КАТО ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ АТРАКТИВНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СЪБИТИЯ
Докторант Цветелина Петрова..... 375

СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТУВАНИЯ
Докторант Цветелина Телбис 382

ИНТЕГРИРАНЕ НА КРЪГОВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА КАТО ОСНОВА ЗА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0
Докторант Захари Пенев..... 390

ESG PERFORMANCE AND MARKET VALUATION IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: THE MODERATING ROLE OF IDIOSYNCRATIC RISK
PhD student Yan Fu 398

R&D CAPITAL INTENSITY AND FIRM VALUE IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: EVIDENCE FROM OWNERSHIP HETEROGENEITY
PhD student Xinyue Du 412

UNMANNEDSTORES–НОВАТА КОНЦЕПЦИЯ В СВЕТОВНАТА ТЪРГОВСКА ПРАКТИКА
Студент Аница Декова 425

ОТРАСЛОВА СТРУКТУРА НА ИКОНОМИКАТА И НЕЙНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
Студент Борислава Горецова 431

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНСКИТЕ РЕШЕНИЯ В МАЛКИЯ БИЗНЕС
Студент Даяна Пламенова Лучева 441

ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

ELENA DALLES AND PHILANTHROPY IN BELLE ÉPOQUE: HERITAGE, SOCIAL IMPACT AND CULTURAL LEGACY
Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 455

РЕСУРСНИ И ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВНЕДРЯВАНЕ НА ИИ-БАЗИРАНИ СИСТЕМИ В БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА
Доц. д-р Александрина Александрова, гл. ас. д-р Атанаска Решеткова, гл. ас. д-р Евгени Овчинников 487

ОТВЪД РЕКА ДУНАВ: НЕВИДИМИЯТ ИКОНОМИЧЕСКИ, ИНТЕЛЕКТУАЛЕН И КУЛТУРЕН МОСТ МЕЖДУ СВИЩОВ И БУКУРЕЩ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ
Доц. д-р Александър Ганчев 495

КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО ОБЕКТ НА УСТОЙЧИВАТА ОТЧЕТНОСТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, студент Emanuel Proenca Gomes, студент Rodrigo Miguel Gomes Rodrigues, студент Lara Alexandra De Paiva Tome, студент Miguel Angelo Bretes Pereira Carolo студент Santiago Pimenta Fernandes, студент Faisal S. A. Abulhatal 502

ПАРАДОКСИТЕ НА ЕДИН ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТ: РЕСТОРАНТ И БАР-ВАРИЕТЕ „ЦИГАНСКИ ТАБОР“ МЕЖДУ ЕТНИЧЕСКАТА КУЛТУРА И КОМЕРСИАЛНАТА ЕКЗОТИЗАЦИЯ
Доц. д-р Йелис Еролова, гл. ас. д-р Бехрин Шопова 509

РАЗВИТИЕ НА СТОПАНСКАТА ЕТИКА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Катя Личева 517

REMARKABLE, VETERAN AND MONUMENTAL TREES AS HERITAGE: RECOGNITION AND THE GOVERNANCE OF CARE IN SELECTED EUROPEAN JURISDICTIONS
Assoc. Prof. Lucia Nováková, PhD, Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 522

ИНСТИТУЦИОНАЛНИЯТ МОДЕЛ НА СТОПАНСКАТА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“ ЗА КАЧЕСТВО И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – 90 ГОДИНИ ЛИДЕРСТВО В ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ НА СТРАНАТА
Доц. д-р Росица Колева 540

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИНОВАЦИИ В КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Милен Атанасов, ас. д-р Йоана Константинова..... 550

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE EDUCATION SYSTEM
Senior Instructor PhD in Economic Sciences Fuad Jabbarov Zeydulla Oglu 558

POTENTIAL OF INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORKS PROTECTING INTRINSIC VALUES IN CULTURAL HERITAGE
Assistant Professor PhD Said Edaich 567

MANAGEMENT OF CULTURAL-RELIGIOUS HERITAGE: HISTORICAL, SPIRITUAL, AND INTERNATIONAL DIMENSIONS OF FÁTIMA AND CZĘSTOCHOWA
Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD, Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Elżbieta Karaśq, PhD..... 576

INDUSTRY-ORIENTED CHINESE CRAFTS: AN EXPECTATIONS PERSPECTIVE
Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD 588

WOMEN DONATIONS TO SWEDISH RELIGIOUS INSTITUTIONS
PhD student Ciocoiu Elena-Adriana 599

РОЛЯТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ЗА ОПАЗВАНЕТО НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО
Студент Димитрийка Атанасова Чакова 606

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО РЕСУРС ЗА МЕСТНОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В МАЛКИТЕ ГРАДОВЕ
Студент Николина Кирякова 615

ОЦЕНКА НА ЧУВСТВИТЕЛНОСТТА НА ВЪТРЕШНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ОСНОВНИ ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ В КОНТЕКСТА НА ХРАНИТЕЛНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Ангел Саров, Селскостопанска академия – София, Институт по аграрна икономика
Гл. ас. д-р Михаела Михайлова, Селскостопанска академия – София, Институт по аграрна икономика
Гл. ас. д-р Даниела Цвяткова – София, Институт по аграрна икономика
Ас. д-р Боряна Козарева, Селскостопанска академия – София, Институт по аграрна икономика
Ас. Диляна Бояджиева – София, Институт по аграрна икономика

Резюме: *Настоящото изследване анализира чувствителността на вътрешното потребление на основни хранителни продукти в България при различни сценарии на развитие в контекста на хранителната сигурност и прилагането на политиките, свързани с Европейската зелена сделка. Основната цел е да се оцени посоката и степента на промяна в потреблението на отделни продуктови групи при базов, оптимистичен и песимистичен сценарий. В изследването е приложен сценарийно-базиран анализ на чувствителността, основан на методологичната логика на Pannell (1997), при който се проследява изменението на резултатите при промяна на ключово сценарийно допускане спрямо базовата стойност. Анализът обхваща шест продуктови групи – зърнени и маслодайни култури, зеленчуци, плодове, месо и мляко. За всяка група са изчислени абсолютното и относителното отклонение при алтернативните сценарии, както и сценарният диапазон и средната абсолютна сценарна чувствителност. Резултатите показват различна степен на чувствителност между продуктовите групи, като най-голям сценарен диапазон се наблюдава при зърнените култури (45,92%), следвани от маслодайните култури (34,79%). При зеленчуците и месото измененията са по-ограничени, докато при плодовете и месото и двата алтернативни сценария са под базовата стойност. Получените резултати дават възможност за сравнителна оценка на реакцията на вътрешното потребление към различни сценарни условия и очертават продуктовите групи, при които промените в допусканията имат по-съществено отражение върху потреблението.*

Ключови думи: *хранителна сигурност, Зелена сделка,потреблене,устойчивост*

JEL: D12, Q18, Q11

ASSESSMENT OF THE SENSITIVITY OF DOMESTIC CONSUMPTION OF MAJOR FOOD PRODUCTS IN THE CONTEXT OF FOOD SECURITY IN BULGARIA

Assoc. Prof. Angel Sarov, PhD
Agricultural Academy – Sofia, Institute of Agricultural Economics
Chief Assist. Prof. Mihaela Mihaylova, PhD
Agricultural Academy – Sofia, Institute of Agricultural Economics
Chief Assist. Prof. Daniela Tsvyatkova, PhD
Agricultural Academy – Sofia, Institute of Agricultural Economics
Assist. Prof. Boryana Kozareva, Phd
Agricultural Academy – Sofia, Institute of Agricultural Economics
Assist. Prof. Dilyana Boyadzhieva
Agricultural Academy – Sofia, Institute of Agricultural Economics

Abstract: *This study analyses the sensitivity of domestic consumption of major food products in Bulgaria under different development scenarios in the context of food security and the implementation of policies related to the European Green Deal. The main objective is to assess the direction and magnitude of changes in the consumption of individual product groups under baseline, optimistic, and pessimistic scenarios.*

The study applies a scenario-based sensitivity analysis following the methodological logic of Pannell (1997), which examines changes in the results arising from variations in a key scenario assumption relative to the baseline value. The analysis covers six product groups: cereals, oilseeds, vegetables, fruit, meat, and milk. For each product group, the absolute and relative deviations under the alternative scenarios are calculated, together with the scenario range and the mean absolute scenario sensitivity.

The results reveal varying degrees of sensitivity across the product groups. The largest scenario range is observed for cereals (45.92%), followed by oilseeds (34.79%). Changes are more limited for vegetables and meat, while for fruit and meat, both alternative scenarios remain below the baseline value. The findings provide a basis for a comparative assessment of the response of domestic consumption to different scenario conditions and identify the product groups for which changes in the underlying assumptions have a more substantial impact on consumption.

Key words*:* food security, European Green Deal, consumption, sustainability.

JEL: D12, Q18, Q11

1. Въведение

Устойчивото потребление на хранителни продукти се превърна в особено актуална тема през последните години не само в България, но и по света. Според Организацията за прехрана и земеделие (ФАО) на Организацията на обединените нации (ООН), в световен мащаб около една трета от храните остават неупотребени. Разхищаването на хранителни продукти

е сериозно предизвикателство и решаването му е въпрос с първостепенна важност. (FAO, Global Food Losses and Food Waste, 2011). В Националната програма за предотвратяване и намаляване на загубата на храни (2021 – 2026 г.) се обръща особено внимание за съвместни действия относно ограничаването разхищението на храни и за преосмисляне на общественото поведение към потреблението на храни. Ролята на стейкхолдърите по отношение на устойчивото потребление на храни и ограничаване на хранителните отпадъци в България е широко дискутирана тема (Василева и др., 2022). Важен фактор в този аспект са предизвикателствата произтичащи от екологизирането на ОСП, опазването на околната среда и с отношение към производството на храни (Кабаджова, 2022). В други анализи се поставя акцент върху промените относно количеството на потреблението на някои основни хранителни продукти с фокус върху селските домакинства за 2000-2012 г. (Атанасова - Чопева, 2015) и разработване на сценарии. Според данни на НСИ средно на човек от домакинството средствата за храна и безалкохолни напитки през 2024 г., са нараснали средно с над 12% повече спрямо 2023 г., което е близо два пъти и половина повече от 2015 г. Статистиката отчита промени при потреблението на хляб и тестени изделия – увеличение с 3.4 кг., на картофи - с 0.3 кг. Най-осезаемо е увеличението в консумацията на плодове - с 5.8 кг. и месо - с 2.3 кг. Естествено всички политики и анализи биха били изолирани по само себе си, ако не се вземат предвид поетите ангажименти от държавите – членки на ЕС по отношение на приетите приоритети към Зелената сделка до 2030. Това извежда на преден план научно-изследователския въпрос, дали при оптимистично развитие на Зелената сделка, би се наблюдавало нарастване на потреблението или по-скоро ефектите ще са диференцирани по отделните сектори.

Основната цел на разработката е да се оцени чувствителността на потреблението към различни сценарии на развитие, включително ефектите от политиките, свързани със Зелената сделка.

2. Методика

Вътрешно потребление на човек от населението включва не само онези количества, пряко използвани от населението за директна консумация, но и онези предназначени за индустриална преработка и изхранване на животните.

Поради огромния масив на информация с отношение към потреблението на храни, секторът се разделя по продуктови групи. За анализа се използва подходът на чувствителностния анализ, разглеждан като систематично изследване на влиянието на промени в допусканията и параметрите върху резултатите (Pannell, 1997). Прилага се сценарийно сравнение, при което базовият сценарий е референтна точка, а оптимистичният и песимистичният сценарий се разглеждат като алтернативни изменения на

условията. В продуктовите групи са включени: зърнени култури – пшеница, царевица и ориз; маслодайни - слънчоглед, рапица и соя; зеленчукови - домати, краставици, зеле, картофи, пипер и дини; плодове – ябълки, череши, вишни, праскови и нектарини, сливи и къпини; месо - ЕРД, ДРД, птици и свине; мляко - краве, биволско, овче и козе.

Изследването на вътрешното потребление е базирано на сравнителен анализ между два исторически подпериода (2007-2013 и 2014-2022) и три бъдещи сценария: базов, оптимистичен (при ефективно прилагане на Зелената сделка) и песимистичен (при неблагоприятни ефекти от Зелената сделка).

За оценка на чувствителността се използват три основни показателя: абсолютно отклонение от базовия сценарий (ΔY), относително отклонение/сценарен чувствителностен коефициент (S) и сценарен диапазон (R). Тези показатели позволяват директно да се измери посоката и големината на промяната при преминаване от базовия към алтернативен сценарий.

За всяка продуктова група базовото потребление се приема за референтно. Абсолютното отклонение се изчислява като разлика между сценарната и базовата стойност. Относителното отклонение се изчислява като процент от базовата стойност. Положителната стойност показва увеличение на потреблението, а отрицателната – намаление. Сценарният диапазон показва разликата между оптимистичната и песимистичната стойност, изразена спрямо базовата. Методиката е структурирана по Pannell (1997): променя се един несигурен/сценариен параметър, като останалите се запазват постоянни, и се проследява промяната в резултата. Pannell разглежда именно промяната на параметрите и наблюдението на поведението на модела като основа на чувствителностния анализ. Диапазоните ±10% и ±20% са избрани като сценарни диапазони за чувствителност, а не са представени като задължителна формула на Pannell. Това позволява анализът да бъде методологично защитим и ясно разграничен от самата методология.

Абсолютно отклонение: $\mathbf{\Delta Y_s = Y_s - Y_B,}$ (1)

Където:

- Y_s е потреблението при съответния сценарий, а Y_B е потреблението при базовия сценарий.
- Сценарен чувствителностен коефициент: $S_s = (Y_s - Y_B) / Y_B \times 100$.
- При $S > 0$ е налице увеличение спрямо базовия сценарий; при $S < 0$ е налице намаление.
- Сценарен диапазон: $R = (Y_O - Y_P) / Y_B \times 100$, където Y_O е оптимистичният, а Y_P – песимистичният сценарий.

Колкото по-голяма е абсолютната стойност на S, толкова по-чувствително е потреблението към разглеждания сценарий.

Средната абсолютна сценарна чувствителност се използва само като обобщаващ описателен показател:

$$\mathbf{AS = (|S_O| + |S_P|) / 2} \quad (2)$$

Тълкуването на показателите не въвежда изкуствени прагове за „висока“ или „ниска“ устойчивост. Сравнението се прави между продуктови групи по посока, размер и диапазон на наблюдаваните сценарни отклонения.

Методологичната логика следва Pannell (1997): чувствителността се оценява чрез проследяване на промяната в резултата при промяна на ключово допускане. В настоящото изследване това допускане е сценарият на развитие.

Този подход е по-прозрачен при наличните данни, тъй като не изисква въвеждане на допълнителни тегла или интегрални индекси, които не могат да бъдат независимо проверени от представените наблюдения.

Изчисленията се извършват отделно за шестте продуктови групи и за двата алтернативни сценария спрямо базовия сценарий.

Иконометричната интерпретация е насочена към посоката и относителния размер на сценарната промяна, а не към класифициране на секторите чрез предварително зададен интегрален индекс.

Получените стойности се използват като описателна основа за сравнение на чувствителността между групите.

Методологията позволява оценка на: абсолютните промени (ΔY), относителната сценарна чувствителност (S), сценарния диапазон (R) и средната абсолютна чувствителност (AS).

3 . Резултати по продуктови групи

Изчисленията показват различна степен на чувствителност между продуктовите групи. При зърнените култури оптимистичният сценарий увеличава потреблението с 6.88%, докато песимистичният го намалява с 39.03%. При маслодайните култури съответните изменения са +15.00% и - 19.78%. Зеленчуците имат най-малки абсолютни относителни промени (+3.14% и - 7.14%), докато плодовете показват +/− промени с различна посока (+;-8.70% при оптимистичния и - 17.68% при песимистичния сценарий).

Сценарният диапазон е най-голям при зърнените култури (45.92% от базовата стойност), следван от маслодайните култури (34.79%). При месото диапазонът е 5.39%, а при плодовете - 8.98%. Тези резултати показват, че чувствителността следва да се разглежда поотделно за всяка продуктова група.

3.1. Зърнени култури

Потреблението на зърнени култури демонстрира най-голям сценарен диапазон. Оптимистичният сценарий повишава потреблението от 164.17 до 175.47, което е изменение от +6.88%. Песимистичният сценарий го понижава до 100.09, или -39.03%. Сценарният диапазон достига 45.92% от базовата стойност. Това показва висока чувствителност към неблагоприятната промяна на условията.

3.2. Маслодайни култури

При маслодайните култури базовата стойност е 111.50. Оптимистичният сценарий води до +15.00%, а песимистичният до -19.78%. Сценарният диапазон е 34.79%. Следователно групата е чувствителна и към двете посоки на сценарийна промяна, като абсолютното намаление при песимистичния сценарий е по-голямо.

3.3. Зеленчукови култури

Зеленчуковите култури показват най-малък сценарен диапазон сред разглежданите групи: базова стойност 18.48, оптимистичен сценарий 19.06 (+3.14%) и песимистичен 17.16 (-7.14%). Диапазонът е 10.28%. Това означава относително ограничена сценарна чувствителност в рамките на зададените сценарии.

3.4. Плодове

При плодовете базовата стойност е 10.69. Оптимистичният сценарий е 9.76, което представлява -8.70%, а песимистичният е 8.80, или -17.68%. Диапазонът между двата алтернативни сценария е 8.98% от базовата стойност. И при двата сценария стойността е под базовата.

3.5. Месо

Потреблението на месо е сравнително близо до базовата стойност: 8.17 при базовия, 7.85 при оптимистичния (-3.91%) и 7.41 при песимистичния сценарий (-9.30%). Сценарният диапазон е 5.39%, което е най-малкият диапазон от разглежданите групи.

3.6. Мляко

При млякото базовата стойност е 36.55. Оптимистичният сценарий води до увеличение до 40.48 (+10.75%), а песимистичният – до 33.48 (-8.40%). Сценарният диапазон е 19.15%. Това показва умерена чувствителност с промени и в двете посоки.

Сравнението показва, че най-голям сценарен диапазон имат зърнените и маслодайните култури, докато месото и зеленчуците имат по-малки относителни диапазони. Тези резултати се интерпретират като чувствител-

ност към зададените сценарни допускания, без да се прави общо класиране на устойчивостта чрез интегрален индекс.

Основният резултат от анализа е, че реакцията към сценариите е различна по продуктови групи. Най-съществената промяна е при зърнените култури, където песимистичният сценарий води до силно отрицателно отклонение спрямо базовата стойност. При зеленчуците и месото отклоненията са по-ограничени.

4. Заключение

Сценарийният чувствителностен анализ показва, че бъдещото развитие на вътрешното потребление е различно по продуктови групи. При наличните данни най-голям относителен диапазон между оптимистичния и песимистичния сценарий се наблюдава при зърнените култури (45.92%), следван от маслодайните (34.79%). При месото диапазонът е 5.39%, а при зеленчуците 10.28%. Методът на Pannell (1997), приложен като сценарийно сравнение, позволява директно да се проследи как промяната на сценарното допускане се отразява върху потреблението. При необходимост от обобщаване на трите сценария може да се използва претеглена средна стойност, при която теглата се задават предварително според вероятността или експертната оценка за реализация на всеки сценарий. Тъй като в настоящия набор данни не са предоставени обосновани вероятности, не се въвеждат изкуствени тегла и основните резултати се представят чрез директните сценарни отклонения.

В резултат на анализа се установява различна сценарна чувствителност между продуктовите групи. Зърнените култури имат най-голям относителен диапазон между оптимистичния и песимистичния сценарий, докато месото и зеленчуците показват по-малки изменения. При плодовете и месото и двата алтернативни сценария са под базовата стойност, докато при млякото и маслодайните култури има промяна и в двете посоки.

Оценката на линейния регресионен модел показва средна промяна от +5.22 при оптимистичния сценарий и -15.53 при песимистичния спрямо базовия. Тези стойности са описателни и не следва да се разглеждат като доказателство за причинен ефект при ограничения брой наблюдения.

5. Благодарности

Статията е изготвена в рамките на научноизследователския проект „Хранителната верига в България – възможности, синергии и роля за устойчивото развитие“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ (ФНИ) съгласно договор № КП-06-М96/2-09.12.2025 г.

Използвани източници

Анастасова-Чопева, М. (2015). Анализ и прогнозна оценка на потреблението на основните хранителни продукти и напитки от селските домакинства до 2020 г. с ARIMA-модели. Икономическа мисъл, 5/2015. 104 -120.

Василева, Е., Стефанов, С., Типова, Н., Иванова, Д. (2022). Добри практики за устойчиво потребление на храни и за намаляване на хранителните отпадъци в България. НАУЧНИ ТРУДОВЕ НА УНСС (2) 2022, ИК – УНСС ISSN (online): 2534-8957; ISSN (print): 0861-9344; 245-273. http://unwe-research-papers.org/ https://doi.org/10.37075/RP.2022.2.13.

Кабаджова, М. (2022). Анализ на зелените директни плащания в България и подкрепата от ОСП. Bulgarian Journal of Agricultural Economics and Management, 67(1), 15-30.

European Food Safety Authority; Evaluation of the FoodEx, the food classification system applied to the development of the EFSA Comprehensive European Food Consumption Database. EFSA Journal2011;9(3):1970. [27 pp.]. doi: 10.2903/j.efsa.2011.1970.

Hamilton, J.D. (1994) Time Series Analysis. Princeton University Press, Princeton. https://doi.org/10.1515/9780691218632.

Joshua D. Angrist and Jörn-Steffen Pischke (2009): Mostly Harmless Econometrics: An Empiricist's Companion. Princeton University Press, xiii + 373 pp, Softcover, ISBN: 978-0691120355.

Pannell, D.J. (1997). Sensitivity analysis of normative economic models: theoretical framework and practical strategies. Agricultural Economics, 16(2), 139–152. https://doi.org/10.1016/S0169-5150(96)01217-0.

Schouten, M.A.H., Verwaart, T., & Heijman, W.J.M. (2014). Comparing two sensitivity analysis approaches for two scenarios with a spatially explicit rural agent-based model. Environmental Modelling & Software, 54, 196–210. https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2014.01.003.

Wooldridge, J.M. (2010) Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data. 2nd Edition, MIT Press, Cambridge.

Yoon, K. P., & Hwang, C. L. (1995) Multiple Attribute Decision Making: An Introduction.

НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА ЗА ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ И НАМАЛЯВАНЕ НА ЗАГУБАТА НА ХРАНИ (2021 – 2026 г.).

НСИ. (2024) ДОХОДИ, РАЗХОДИ И ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ДОМАКИНСТВАТА ПРЕЗ 2024 ГОДИНА.

ФАО, Глобални загуба и разхищение на храни, 2011 (FAO, Global Food Losses and Food Waste, 2011).